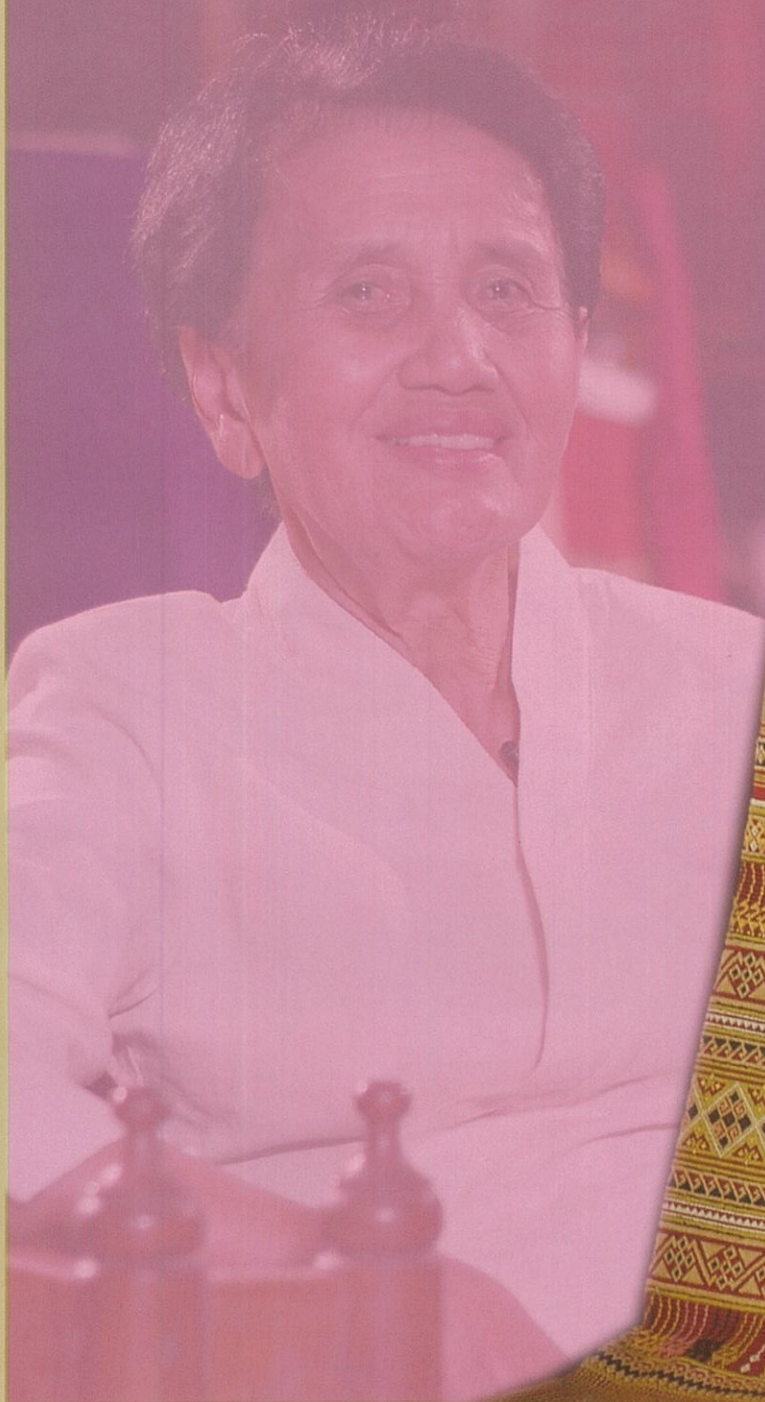

ครูสุนทร วิชาตนาค

ผ้าภูมิปัญญาบ้านหาดเสี้ยว

ประวัติชีวิตและการศึกษา

ครูสุนทรี (ขนาดนิต) วิชิตนาค เกิดเมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐ ณ ตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นธิดานายสนอง และนางพัก วิชิตนาค เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ด้านชีวิตครอบครัว สมรสกับนายวิวัติ ขนาดนิต

ประวัติการทำงาน

ผ้าตีนจกของบ้านหาดเลี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นผ้าทอพื้นบ้านที่มีลักษณะการทอลวดลายบนผืนผ้า ด้วยการใช้นวมหรือไม้แหลมจกหรือล้วงเส้นด้ายสีต่าง ๆ ให้เกิดเป็นลายตามที่ผู้ทอจินตนาการ เพื่อนำไปเป็นเชิงผ้าถุงหรือซิ่น เรียกว่า ซิ่นตีนจก มีเอกลักษณ์เฉพาะเด่นชัดและมีความประณีตงดงามอย่างยิ่ง

ครูสุนทรี ศิลปินบ้านหาดเลี้ยว ครูภูมิปัญญารุ่นที่ ๓ ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าประเพณีที่มีการถ่ายทอดในหมู่หญิงสาวเชื้อสายไทพวน จากยายสอนหลานสาว แม่สอนลูกสาว พี่สาวสอนน้องสาว สืบต่อกันมา ครูสุนทรีเริ่มหัดกรอด้วยเป็นปฐมบท เช่นเดียวกับสาว ๆ วัยฝึกหัดทุกคน จากนั้นเริ่มเรียนรู้การทอผ้าตีนจก ซึ่งมีกรรมวิธียุ่งยากที่สุดเพราะเมื่อทอผ้าตีนจกได้แล้ว จะสามารถทอผ้าชนิดอื่นได้ไม่ยาก

“เราเป็นลูกสาวคนเดียว ช่วยแม่ทำ คือเราไม่ได้เรียนหนังสือต่อ เรียนจบจากโรงเรียนก็มาทำเกี่ยวกับการทอผ้า เห็นพ่อแม่ทอเราดูไปก็คุ้นเคย ลองไปทำแบบลองผิดลองถูกก็พอทำได้ แต่ก็ยากเหมือนกันที่จะจกได้ บางทีก็ถูกตีมือบ้าง ด่าบ้าง บางทีเขาไม่อยู่ก็ไปลักทำผิดบ้างถูกบ้างเขาก็ช่วยแก้ไข กว่าจะเป็นก็ยากเหมือนกัน”

แม้จะทอผ้าเป็น และทอใช้เองในชีวิตประจำวัน ในระยะแรกครูสุนทรีก็ไม่ได้ยึดการทอผ้าเป็นอาชีพหลัก แต่ด้วยงานที่รับผิดชอบทำให้ต้องเป็นตัวแทนนำผ้าทอของบ้านหาดเสี้ยวไปแสดงและออกจำหน่ายในงานต่างๆ ทำให้ครูสุนทรี เกิดความคิดที่จะรวบรวมกลุ่มแม่บ้านจัดตั้งเป็นศูนย์สาธิตการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอศรีสัชนาลัย ผลิตผ้าทอภูมิปัญญาไทพวนหาดเสี้ยวออกจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผ้าตีนจกหาดเสี้ยวมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

“เวลาเราไปขาย ไปจำหน่าย ไปโฆษณาประชาสัมพันธ์ เขาก็รู้ว่าผ้าของหาดเสี้ยว เราดูแลเรื่องเหล่านี้ มาตลอด เรารับหน้าที่ดูแลการตลาดเอาผ้าไปจำหน่ายให้กับทางกลุ่มแม่บ้าน ตีนจกของหาดเสี้ยว ทำด้วยมือแท้ จกด้วยชนม่นแท้ ๆ จะเอาไปลอกลายหรือทำด้วยเครื่องจักรไม่ได้เราจกด้วยมือจริง ๆ ซึ่งสามารถทำหลายลายในผืนเดียวกันได้”

๑

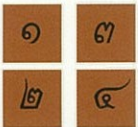
๒

๑. ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเสี้ยว
๒. ภายในศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเสี้ยว

แนวทางการสร้างสรรค์งาน

ครูสุนทรีบอกว่า ผ้าตีนจกบ้านหาดเสี้ยว จะมีความแตกต่างจากผ้าตีนจกที่อื่นตรงที่ ลวดลาย สีที่ใช้ และวิธีการทำลายหลักที่เป็นลายเฉพาะของผ้าตีนจกหาดเสี้ยวดั้งเดิม ที่ครูสุนทรีสืบทอดมาจนปัจจุบัน มี ๙ ลาย ได้แก่ ลายเครือ่น้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายสิบสองหน่วยตัด ลายมนสิบก ลายน้ำอ่าง ลายสองท้อง ลายแปดขอ และลายสี่ขอ นอกจากนี้ลายเริ่มต้นของด้านบนตีนขึ้นตามแบบฉบับไทพวนจะต้องเป็นลายนกคุ้มเสมอ เช่นเดียวกับลายจบด้านล่างตีนขึ้นซึ่งจะต้องเป็นลายสร้อยสาเสมอเช่นกัน ส่วนสีที่ใช้ จะใช้สีแดงเป็นสีพื้น หรือสีเส้นยืนชายขอบขึ้นเป็นสีเหลือง สีของลายจก มีสีเหลืองเป็นสีหลัก และสีเขียว สีชมพู สีดำ สีขาว เป็นสีรอง วิธีการทำ แม้จะมีความยุ่งยากในการจกและใช้เวลานาน แต่ครูสุนทรีก็ยังคงอนุรักษ์แบบดั้งเดิมไว้ คือการใช้ชนม่นจก ด้านถูกหรือด้านสวยอันเป็นเอกลักษณ์ของไทพวน

“ป่าก็ทำเป็นตีนจกแบบเป็นสีขึ้นมา ขึ้นนี้เป็นลายเก่า ธรรมดามันจะมีลายเดียว แต่เรามาพัฒนา ให้เป็นลายสามชั้นขึ้นมา เกิดเป็นลวดลายใหม่แต่คงความเป็นลายโบราณแต่เพิ่มความสวยขึ้นมาให้ลายโดดเด่นมากยิ่งขึ้น”

๑.- ๔. ครูสุนทรีทอผ้าตีนจก

ครูสุนทรมีแนวความคิดในการประยุกต์งานเพื่อสร้างมูลค่าให้กับผืนผ้าตีนจกบ้านหาดเลี้ยว โดยยังคงลวดลายดั้งเดิมไว้ แต่มีการออกแบบให้การใช้งานผ้าตีนจกมีความทันสมัย และหลากหลายมากขึ้น เช่น ผ้าชิ้นเป็นผืนก็มีการลดทอนสีให้อ่อนลง เพื่อให้ผู้สวมใส่ใช้งานได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ครูสุนทรยังได้รับการส่งเสริมจากมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก สภากาชาดไทย จึงได้แปรรูปผ้าตีนจกให้เป็นสินค้าของใช้ของประดับตกแต่งบ้าน ทำให้ผ้าตีนจกเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของคนสมัยใหม่มากขึ้น

“เราก็ทำตัวอย่างผ้าไปให้มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยากดู ทางมูลนิธิฯ ก็ออกแบบมาให้ท่าน (องค์ภา) ให้ทำเป็นสายคล้องโทรศัพท์มือถือ ทำส่งไปสี่พันเส้น”

ครูสุนทรได้ทอผ้าตีนจก ๙ ลาย ในผืนเดียว ส่งเข้าประกวดการประกวดผ้าพื้นบ้าน ๑๗ จังหวัดภาคเหนือ นอกจากจะทำให้ความงดงามของลายโบราณตามแบบฉบับชาวไทพวนหาดเลี้ยวได้เป็นที่ประจักษ์แล้ว ยังถือเป็นด้วยความตั้งใจจริงที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกหาดเลี้ยวให้คงอยู่อีกด้วย

“ป้ามาคิดว่าอยากจะให้มีลายผ้า ๙ ลาย อยู่ในผ้าผืนเดียวกัน เพื่อจะได้เพิ่มคุณค่าขึ้นอีก เราจะใช้ชนเม่นจกด้ายเส้นยืนที่ละเส้น ๒ เส้น ๔ เส้น ใช้เวลาเกือบเดือน กว่าจะได้ ๑ ผืน”

๐๓๕

๐๓๖

๑

๒

๑. สายคล้องโทรศัพท์มือถือที่ครูสุนทรทำส่งมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก
๒. ผ้าตีนจกทั้ง ๙ ลาย ของบ้านหาดเลี้ยว

ผลงานโดดเด่น

ด้วยฝีมือเชิงช่างชั้นบรมครู ที่โดดเด่น ประณีต ละเอียดลออ ผลงานการทอผ้าตีนจกของครูสุนทร จึงได้รับการคัดสรรให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ ๔-๕ ดาว ทุกปี สร้างชื่อเสียงให้แก่ผ้าตีนจก บ้านหาดเสี้ยวเป็นอย่างมาก

ผ้าขึ้นตีนจก ผลงานที่ครูสุนทรภาคภูมิใจมากที่สุด คือ ผ้าขึ้นตีนจกซึ่งครูสุนทรสร้างสรรคขึ้น เพื่อวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้วยมีความพิเศษอยู่ที่เป็นผ้าขึ้นตีนจก ที่ทอต่อเนื่องยาวตลอดทั้งผืน ที่ยังคงโครงสร้างตามอย่างผ้าพื้นบ้านหาดเสี้ยวที่มีหัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น ทอจากผ้าฝ้าย ๑๐๐% ลวดลายที่ใช้ เป็นลายเครือน้อยประยุกต์

“เมื่อก่อนผ้าตีนจกมันจะเป็นผ้าต่อ คือ มีตัวขึ้น อยู่ตรงกลาง ต่อผ้าจกที่ตีนขึ้นต่อผ้าสีแดงและขาวที่หัวขึ้น เราก็ได้มาพัฒนาทำให้เป็นผืนเดียวกันเลยโดยไม่ต้องเย็บต่อกัน จะได้ให้ความพิเศษเพื่อถวายองค์สมเด็จพระราชินี โดยทำเป็นผ้า ๙ ลาย, ๙ ผืน, ๙ อำเภอของจังหวัดสุโขทัย ที่มาร่วมกันด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ทำมา เราก็รู้สึกปลื้มใจ ดีใจ ที่ได้ทำประโยชน์ให้กับสังคม คิดว่าเราทำดีก็จะได้ดี”

๑ ๒

๑.- ๒. ผ้าขึ้นตีนจกซึ่งครูสุนทรสร้างสรรคขึ้น เพื่อวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

๐๓๓
๐๓๔

๑	๒	๓
๔	๕	๖
๗	๘	๙

- ๑.ลายเครือน้อย
- ๓.ลายเครือใหญ่
- ๕.ลายแปดขอ
- ๗.ลายสองห้อง
- ๙.ลายสิบสองหน่วยตัด

- ๒.ลายเครือกลาง
- ๔.ลายสี่ขอ
- ๖.ลายน้ำอ่าง
- ๘.ลายมนสิบหก

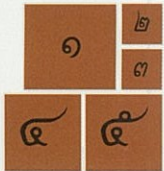
ถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นหลัง

ปัจจุบันจากศูนย์สาธิตการทอผ้าพื้นเมือง ได้พัฒนามาเป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ครูสุนทรี วิจิตนาค เพื่อเป็นศูนย์กลาง ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน การทอผ้าตีนจก เอกลักษณะเฉพาะบ้านหาดเลี้ยวให้คงอยู่ตามปณิธานของครูสุนทรี ภายใต้แนวความคิด “สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาอย่างต่อเนื่อง”

“ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นอย่างไร มันทำยากง่ายขนาดไหนในการทำผ้าตีนจก สอนเด็กเพื่อจะให้ของดั้งเดิมสืบทอดต่อไป ก็เลยมาตั้งศูนย์การเรียนรู้ตรงนี้ ที่ใครผ่านไปมาจะได้รู้จัก เวลาที่มีใครอยากจะเรียนจะได้สอนเขาได้ด้วย”

ครูสุนทรีดูแลศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้วยตนเอง ทั้งให้แนวความคิด พัฒนาหาเทคนิคใหม่ ๆ รวมถึงเป็นครูผู้ถ่ายทอดงานทอผ้าตีนจกให้กับนักเรียนและผู้สนใจ ซึ่งแวะเวียนกันมาขอความรู้และขอข้อมูลเสมอมิได้ขาด ทุกวันนี้เราจึงยังเห็นครูสุนทรี ในวัย ๗๓ ปี ทอผ้าเป็นตัวอย่างให้คนรุ่นหลังได้เห็นและเรียนรู้ ครูสุนทรีบอกว่า ต้องให้เด็ก ๆ เห็นถึงความวิริยะ อุตสาหะ ของช่างทอ เพราะกว่าจะได้ผ้าตีนจกแต่ละลายแต่ละผืนไม่ใช่เรื่องง่าย หากแต่เมื่อสำเร็จแล้วจะเป็นผ้าที่มีความงดงามประณีตกว่าผ้าผืนใด ๆ

จากผลงานที่โดดเด่น ฝีมือชั้นบรมครู และด้วยหัวใจของนักอนุรักษ์อย่างแท้จริง ครูสุนทรี วิจิตนาค จึงได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นเกียรติประวัติแก่วงศ์ตระกูล และผ้าตีนจกจากการถักทอของครูสุนทรี ยังได้รับรางวัลจากการประกวดมากมาย อีกทั้งยังได้รับเกียรติบัตรเชิดชูเกียรติจากการที่ได้อุทิศตัวสืบสานมรดกภูมิปัญญาผ้าทอของบ้านหาดเลี้ยวอย่างต่อเนื่องมาตลอด ครูสุนทรี วิจิตนาค จึงควรได้รับการยกย่องให้เป็นครูศิลป์ของแผ่นดิน อย่างแท้จริง

๑.-๕. ครูสุนทรีถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

“ป้าทำผ้าตีนจกมาตั้งแต่เป็นเด็กจนกระทั่งอายุปานนี้แล้ว ป้าก็อยากให้เด็กรุ่นหลังหรือลูกหลานสืบสานต่อไปให้ยืนยาว เพราะเดี๋ยวมันจะสูญหายไป ก็พยายามให้ลูกหลานหัดทำ และสอนเด็ก ๆ อยู่ตลอดในตอนนี่”

ครูสุนทรี (ขนาดนิต) วิชิตนาค